Amőba-kvíz – kérdés-áttekintő

Téma: A kora újkor (Magyarország és Európa)

1

Miért és hogyan szakadt három részre Magyarország 1541 után?

2

Miért volt kulcsfontosságú Eger 1552-es sikeres védelme?

3

Milyen sajátos helyzete volt az Erdélyi Fejedelemségnek a török és a Habsburgok között?

4

Mi biztosította Erdélyben a vallási türelmet, és melyik vallás maradt ki belőle?

5

Milyen okok vezettek a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásához?

6

Milyen eredménnyel zárult a Rákóczi-szabadságharc, és mit tartalmazott a szatmári béke?

7

Milyen három fő népmozgás alakította a 18. századi Magyarország etnikai összetételét?

8

Hogyan tartotta meg trónját Mária Terézia az osztrák örökösödési háború idején, és milyen szerepet játszottak ebben a magyar rendek?

9

Mi volt a vámrendelet (1754) célja és hatása a magyar gazdaságra?

10

Milyen célt szolgált az úrbéri rendelet (1767), és hogyan fogadta a nemesség?

11

Miért nevezték II. Józsefet kalapos királynak, és melyik két rendelete maradt érvényben halálos ágyán tett visszavonása után is?

12

Miért vezetett a nyelvrendelet éppen az ellenkező hatáshoz, mint amit II. József várt tőle?

13

Milyen tudományos előzmények alapozták meg a felvilágosodást, és mi volt a mozgalom alapvető szemlélete?

14

Miben tért el egymástól Montesquieu és Rousseau állameszméje?

15

Milyen főbb jogokat rögzített az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata (1789)?

16

Milyen lépések vezettek Angliában a polgárháborún át az alkotmányos monarchia kialakulásáig?

17

Milyen módon tükrözte a felvilágosodás hatását az USA alkotmánya, és mi volt a nagy kompromisszum?

18

Mi volt Luther fő teológiai üzenete, és milyen katolikus elemeket vetett el emiatt?

19

Milyen tényezők tették lehetővé a nagy földrajzi felfedezéseket, és mi volt Vasco da Gama útjának jelentősége?

20

Miben állt a kapitalizmus lényege, és milyen tényezők tették lehetővé Hollandia és Anglia gazdasági felemelkedését?

Megoldókulcs

A kulcsszavak félkövéren vannak kiemelve a válaszon belül.

1. Miért és hogyan szakadt három részre Magyarország 1541 után?

Válasz: Szapolyai János halála (1540) után Ferdinánd nem tudta bevenni Budát, ezért **Szulejmán Buda 1541**-es elfoglalásával megszerezte a várost, és az ország középső részén megalakult a török **Hódoltság**. Szapolyai fiának, **János Zsigmondnak** a Tiszántúlt és Erdélyt hagyta meg vazallusként, Ferdinánd kezén pedig a nyugati és északi országrész (a későbbi **Királyi Magyarország**) maradt. Így az ország három részre szakadt: **Hódoltság**, Erdélyi Fejedelemség, **Királyi Magyarország**.

Kulcsszavak: Buda 1541; Szulejmán; Hódoltság; János Zsigmond; Királyi Magyarország

2. Miért volt kulcsfontosságú Eger 1552-es sikeres védelme?

Válasz: Dobó István várkapitány **Eger 1552**-es védelmét sikeresen vezette a túlerőben lévő török sereggel szemben, ezzel megakadályozták a **Felvidék** török kézre kerülését, mivel Eger volt a **végvárrendszer** utolsó jelentős tagja a **Felvidék** felé vezető úton. A győzelemnek nagy **lélektani hatása** is volt, mert Mohács óta a magyarok szinte csak vereségeket szenvedtek a töröktől, és Eger példája lelkesítette a többi vár védőit is.

Kulcsszavak: Dobó István; Eger 1552; Felvidék; lélektani hatás; végvárrendszer

3. Milyen sajátos helyzete volt az Erdélyi Fejedelemségnek a török és a Habsburgok között?

Válasz: Erdély **török vazallus állam** lett: csak olyan fejedelem uralkodhatott, akit a török is megerősített, külpolitikáját egyeztetnie kellett az oszmán érdekekkel, és adót fizetett a szultánnak, ugyanakkor a török kevéssé szólt bele a belügyeibe. Ezt a helyzetet az 1570-es **speyeri egyezmény** rögzítette formálisan is. A fejedelemség székhelye **Gyulafehérvár** volt, ahol a rendi gyűlésen a **három rendi nemzet** — a magyar, a székely és a szász — képviseltette magát. A fejedelemség léte a törökök és a Habsburgok közötti **egyensúlyi helyzetnek** volt köszönhető, mivel egyik nagyhatalomnak sem érte meg vagy nem volt elég ereje megszerezni a területet.

Kulcsszavak: török vazallus állam; egyensúlyi helyzet; speyeri egyezmény; Gyulafehérvár; három rendi nemzet

4. Mi biztosította Erdélyben a vallási türelmet, és melyik vallás maradt ki belőle?

Válasz: A **tordai országgyűlés 1568**-as határozata biztosította a **bevett felekezetek** (katolikus, evangélikus, református, **unitárius**) szabad vallásgyakorlatát, mert a két nagyhatalom közé szorult kis ország számára végzetes lehetett volna, ha vallásháborúk is gyengítik. Ez a **vallási türelem** Európában szokatlanul előremutató volt a korban. Az **ortodox megtűrt vallás** státuszába sorolt görögkeleti felekezet, amely a jobbágysorban élő románok vallása volt, nem vált bevett felekezetté.

Kulcsszavak: tordai országgyűlés 1568; bevett felekezetek; unitárius; ortodox megtűrt vallás; vallási türelem

5. Milyen okok vezettek a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásához?

Válasz: A török kiűzése után **I. Lipót abszolutizmusa** bontakozott ki: idegeneket nevezett ki magyarországi tisztségekre, az **Újszerzeményi Bizottság** révén sok birtokot idegenek kaptak, a végvári katonaságot tömegesen elbocsátották, és magas adók sújtották a jobbágyságot is. Az elégedetlenek **II. Rákóczi Ferencet**, az ország legnagyobb birtokosát akarták vezérükké tenni, aki végül **1703**-ban szembefordult I. Lipóttal, és kiáltványában **hajdúszabadságot** ígért a hozzá csatlakozó jobbágykatonáknak.

Kulcsszavak: I. Lipót abszolutizmusa; Újszerzeményi Bizottság; II. Rákóczi Ferenc; hajdúszabadság; 1703

6. Milyen eredménnyel zárult a Rákóczi-szabadságharc, és mit tartalmazott a szatmári béke?

Válasz: A kuruc sereg a **trencséni csata 1708**-as vereségét követően fokozatosan meggyengült, mert a spanyol örökösödési háborúban a franciák veresége miatt a Habsburgok egyre több katonát tudtak Magyarországra küldeni. **Károlyi Sándor** serege végül a **majtényi síkon** tette le a fegyvert, majd megkötötte a **szatmári béke 1711**-es szerződését, amelynek része volt az **amnesztia**, emellett szabad vallásgyakorlatot biztosított az egész magyarságnak, és visszaállította a rendi alkotmányt, cserébe azonban nem állították vissza a szabad királyválasztás jogát.

Kulcsszavak: trencséni csata 1708; Károlyi Sándor; szatmári béke 1711; amnesztia; majtényi síkon

7. Milyen három fő népmozgás alakította a 18. századi Magyarország etnikai összetételét?

Válasz: A **szervezett betelepítés** keretében a bécsi udvar és a nagybirtokosok katolikus németeket (**svábokat**) telepítettek be a Bácskába, Bánságba és Dunántúlra; az **öntevékeny betelepülés** során a határmenti népek (lengyelek, ruszinok, románok, szerbek) érkeztek spontán módon; a **belső vándorlás** pedig a magyarok, szlovákok és mások mozgása volt a sűrűn lakott peremterületekről az elnéptelenedett középső országrészek felé. A három folyamat együttes hatása: jelentős **etnikai arányok változása** a 18. századi Magyarországon.

Kulcsszavak: szervezett betelepítés; svábok; öntevékeny betelepülés; belső vándorlás; etnikai arányok változása

8. Hogyan tartotta meg trónját Mária Terézia az osztrák örökösödési háború idején, és milyen szerepet játszottak ebben a magyar rendek?

Válasz: III. Károly halála után, a **Pragmatica Sanctio** által rögzített trónöröklés ellenére, a bajorok, poroszok és franciák megtámadták a Habsburg Birodalmat — ezzel kezdetét vette az **1740-1748** közötti **osztrák örökösödési háború**. A **magyar rendek támogatása** döntőnek bizonyult Mária Terézia számára: megszavazták a szükséges adót és újoncokat, mert józan számításból is érdekükben állt, hogy Magyarország súlya ne csökkenjen egy Bajorországgal megnövelt birodalomban. Cserébe a magyar rendek elérték rendi jogaik megerősítését, a háború végén pedig a **Szilézia elvesztése** volt a birodalom egyetlen komoly vesztesége.

Kulcsszavak: osztrák örökösödési háború; Pragmatica Sanctio; magyar rendek támogatása; Szilézia elvesztése; 1740-1748

9. Mi volt a vámrendelet (1754) célja és hatása a magyar gazdaságra?

Válasz: Mivel a magyar nemesség nem volt hajlandó adót fizetni, Mária Terézia a **vámrendelet 1754**-es bevezetésével közvetett módon csapolta meg jövedelmeiket egy **kettős vámhatár** révén. A rendelet a **lajtántúli** ipar és a magyar mezőgazdaság érdekét szolgálta: Magyarország a **Lajtántúl agrárpiac** ává vált, miközben mindez a **magyar ipar elmaradása** felé vezetett a tőkehiány, a kevés munkaerő és a szűk piac miatt.

Kulcsszavak: vámrendelet 1754; kettős vámhatár; Lajtántúl; agrárpiac; magyar ipar elmaradása

10. Milyen célt szolgált az úrbéri rendelet (1767), és hogyan fogadta a nemesség?

Válasz: Az **úrbéri rendelet 1767**-es kiadása a jobbágymozgalmak által jelzett feszültségek kezelésére született: a **jobbágyterhek maximálása** és a **majorság**-jobbágytelek arány rögzítése volt valójában az **adóalap védelme**, mert a **majorságok** terjeszkedése csökkentette volna az állam bevételi alapját. A magyar nemesség felháborodással fogadta, mivel a királynő ezzel beleszólt a nemes-jobbágy viszonyba, aminek elutasítása után Mária Terézia élete végéig nem hívta össze az országgyűlést — ez lett az **országgyűlés mellőzése**, amit a rendek sérelmeztek.

Kulcsszavak: úrbéri rendelet 1767; jobbágyterhek maximálása; majorság; adóalap védelme; országgyűlés mellőzése

11. Miért nevezték II. Józsefet kalapos királynak, és melyik két rendelete maradt érvényben halálos ágyán tett visszavonása után is?

Válasz: II. József nem koronáztatta meg magát a Szent Koronával — a **koronázás elmaradása** biztosította, hogy semmilyen koronázási eskü ne kösse a régi törvényekhez, ha azok ellentétben lennének reformterveivel; emiatt kapta a **kalapos király** gúnynevet. Halálos ágyán, az úgynevezett **nevezetes tollvonással**, három kivétellel visszavonta összes rendeletét, de a **türelmi rendelet** és a **jobbágyrendelet** érvényben maradt.

Kulcsszavak: kalapos király; koronázás elmaradása; nevezetes tollvonás; türelmi rendelet; jobbágyrendelet

12. Miért vezetett a nyelvrendelet éppen az ellenkező hatáshoz, mint amit II. József várt tőle?

Válasz: II. József a latin helyett a **német államnyelv** bevezetésével kívánta egységesíteni a birodalmat, de a magyar nemesség hevesen tiltakozott ellene. A **rendi ellenállás** hatására a **nyelvrendelet** végül nem tudott tartósan érvényesülni. A **nyelvrendelet** irányította rá a rendek figyelmét a magyar nyelv elmaradott állapotára, így az uralkodó szándékaival ellentétben a **nacionalizmus ébredése** felé mutató folyamatokat indított el, és megalapozta a **nyelvművelő mozgalom** politikai támogatottságát Magyarországon.

Kulcsszavak: nyelvrendelet; német államnyelv; rendi ellenállás; nyelvművelő mozgalom; nacionalizmus ébredése

13. Milyen tudományos előzmények alapozták meg a felvilágosodást, és mi volt a mozgalom alapvető szemlélete?

Válasz: Kopernikusz heliocentrikus szemlélete és **Newton** gravitációs törvénye matematikailag leírhatóvá tette a természeti világot, ami magabiztossággal töltötte el a kor gondolkodóit. A felvilágosodás szerint az élet minden területét meg lehet magyarázni a józan ész, azaz a **ráció** segítségével, és a **tekintélytisztelet elvetése** révén a saját megfigyeléseket, kísérleteket helyezte előtérbe a hagyománnyal szemben. Hittek abban is, hogy a jó nevelés útján, a **folyamatos fejlődésbe vetett hit** jegyében, az emberek és a társadalom gyökeresen megjavíthatók.

Kulcsszavak: Kopernikusz; Newton; ráció; tekintélytisztelet elvetése; folyamatos fejlődésbe vetett hit

14. Miben tért el egymástól Montesquieu és Rousseau államesméje?

Válasz: Montesquieu elképzelése a **hatalmi ágak megosztása** volt — vagyis a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom szétválasztása és kölcsönös ellenőrzése —, kiegészítve a cenzusos választójogon alapuló népképviselettel (közvetett demokrácia), mintaként az alkotmányos monarchiát tekintve. **Rousseau** ezzel szemben úgy vélte, hogy a **közvetlen demokrácia** az ideális államforma: elvetette a hatalmi ágak szétválasztásának szükségességét, és szerinte a **népfelség elve** az, amely alapján a többségi akaratnak alá kell rendelnie az egyéni szabadságot.

Kulcsszavak: Montesquieu; hatalmi ágak megosztása; Rousseau; közvetlen demokrácia; népfelség elve

15. Milyen főbb jogokat rögzített az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata (1789)?

Válasz: Az **Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata**, amelyet a francia nemzetgyűlés **1789. augusztus 26.**-án fogadott el, rögzítette a **természetes jogok** körét — a szabadsághoz, biztonsághoz és tulajdonhoz való jogot —, valamint a polgári szabadságjogokat, mint az elnyomással szembeni ellenállás joga, a lelkiismereti és vallásszabadság, a szólás- és sajtószabadság, a törvény előtti egyenlőség és az **ártatlanság vélelme**. Emellett megfogalmazta a **hatalmi ágak** szétválasztásának, a népfelségnek és a népképviseletnek az elvét is.

Kulcsszavak: Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata; 1789. augusztus 26.; természetes jogok; ártatlanság vélelme; hatalmi ágak

16. Milyen lépések vezettek Angliában a polgárháborún át az alkotmányos monarchia kialakulásáig?

Válasz: I. Károly Stuart uralkodó abszolutizmusra törekedett és mellőzte a parlamentet, ami polgárháborúhoz (1642–49) vezetett; **Cromwell** győzelme után a királyt kivégezték, majd katonai diktatúra következett. A Stuartok visszatérése után a **dicsőséges forradalom 1688**-as eseményei idején a parlament elűzte II. Jakabot, és az új uralkodóval, Orániai Vilmossal elfogadtatta a **Jognyilatkozatot**, amely megalapozta az angol **alkotmányos monarchia** rendszerét és a a király uralkodik, de nem kormányoz elvét.

Kulcsszavak: I. Károly; Cromwell; dicsőséges forradalom 1688; Jognyilatkozat; alkotmányos monarchia

17. Milyen módon tükrözte a felvilágosodás hatását az USA alkotmánya, és mi volt a nagy kompromisszum?

Válasz: Az **USA alkotmánya** alapelvei közé tartozott a **hatalmi ágak szétválasztása** és kölcsönös ellenőrzése, érvényesült benne a népképviselet és a népfelség elve, valamint biztosította a polgári szabadságjogokat. A **nagy kompromisszum** azt jelentette, hogy a **Szenátusba** minden tagállam méretétől függetlenül két-két képviselőt küldhetett, míg a **Képviselőházba** a népesség arányában választhattak képviselőket, hogy se a nagyobb, se a kisebb tagállamok érdeke ne sérüljön.

Kulcsszavak: USA alkotmánya; hatalmi ágak szétválasztása; nagy kompromisszum; Szenátus; Képviselőház

18. Mi volt Luther fő teológiai üzenete, és milyen katolikus elemeket vetett el emiatt?

Válasz: Luther tanítása szerint **egyedül hit által**, Isten kegyelméből lehet üdvözülni, amit egyedül a Szentírásból lehet meríteni, vagyis jótetteivel nem érdemelheti ki az ember az üdvösséget. A folyamatot a **búcsúcédulák kritikája 1517**-es megfogalmazása indította el, amikor **Luther** kifüggesztette 95 tételét. Mindebből következett a **szerzetesség elvetése**, a szentek tiszteletének, a tisztítótűznek, a papi nőtlenségnek és a kötelező gyónásnak az elutasítása, valamint az **anyanyelvű istentisztelet** bevezetése, mert ezek mind elterelték a figyelmet az isteni kegyelem egyedül üdvözítő voltáról.

Kulcsszavak: Luther; egyedül hit által; búcsúcédulák kritikája 1517; szerzetesség elvetése; anyanyelvű istentisztelet

19. Milyen tényezők tették lehetővé a nagy földrajzi felfedezéseket, és mi volt Vasco da Gama útjának jelentősége?

Válasz: A felfedezéseket az **aranyéhség** és az Oszmán Birodalom terjeszkedése miatt drágábbá váló **levantei kereskedelem** indította el, technikailag pedig az iránytű, a kvadráns és az új típusú vitorlás hajók tették lehetővé a nyílt óceáni hajózást. Hasonló okokból indult útnak **Kolumbusz 1492**-ben nyugat felé, remélve, hogy tengeri utat talál Indiába, és jóval később **Magellán** expedíciója zárta le a folyamatot az első földkörüli hajóúttal. **Vasco da Gama 1498** -ban Afrika megkerülésével jutott el Indiába, ami elkerülte a magas török vámokat, és megnyitotta az utat a portugál tengeri kereskedelem és a kereskedőtelepek kiépítése előtt.

Kulcsszavak: aranyéhség; levantei kereskedelem; Vasco da Gama 1498; Kolumbusz 1492; Magellán

20. Miben állt a kapitalizmus lényege, és milyen tényezők tették lehetővé Hollandia és Anglia gazdasági felemelkedését?

Válasz: A **kapitalizmus** magántulajdonon, tőkén és szabad versenyen alapuló gazdasági forma, amely a **manufaktúra** és a **tőzsde** megjelenésével Németalföldön és Angliában alakult ki elsőként. Hollandiában a közvetítő kereskedelem, a **tőzsde** és az intenzív mezőgazdaság (vetésforgó) hozott fejlődést, Angliában pedig a **bekerítések** nyomán kialakuló juhtenyésztés, a piacra termelő újnemesség és a kereskedelmi monopóliumok (pl. **Kelet-indiai Társaság**) alapozták meg a felemelkedést.

Kulcsszavak: kapitalizmus; manufaktúra; tőzsde; bekerítések; Kelet-indiai Társaság